

ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ THE FUNCTIONING OF NON-STATE PENSION FUNDS

Труфен А.О.

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту,
Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Недержавні пенсійні фонди є неприбутковими організаціями, що забезпечують громадянам виплати додаткових до основних пенсій на основі добровільної участі, сприяють розвитку інвестиційної діяльності, фінансових ринків. Тому їх ефективне функціонування є основою розвитку економіки країни в цілому і добробуту кожного громадянина окремо.

Мета дослідження. Охарактеризувати та проаналізувати особливості розвитку НПФ в Україні на сучасному етапі, а також визначення основних переваг та недоліків, доцільності їх існування в нашій країні.

Методи дослідження. У процесі написання статті були використані загальнонаукові методи, метод порівняння, аналізу та синтезу.

Результати дослідження. Недержавні пенсійні фонди сприяють процесу трансформації потоків грошових ресурсів з форми заощаджень та кінцевих витрат населення у форму інвестицій. Діяльність недержавних пенсійних фондів відбувається в мінливих умовах ринкового середовища, у зв'язку з чим фонди постійно модифікують свою діяльність, адаптуючись до ринкових змін. Це, у свою чергу, викликає потребу у перегляді підходів до формування законодавчих засад діяльності фондів.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, державне регулювання, інвестиційний портфель, соціально-економічний розвиток, пенсійна система, інфляційні процеси.

Негосударственные пенсионные фонды являются некоммерческими организациями, обеспечивающими гражданам выплаты дополнительных к основным пенсиям на основе добровольного участия, способствующие развитию инвестиционной деятельности, финансовых рынков. Поэтому их эффективное функционирование является основой развития экономики страны в целом и благосостояния каждого гражданина в отдельности.

Цель исследования. Охарактеризовать и проанализировать особенности развития НПФ в Украине на современном этапе, а также определение основных преимуществ и недостатков, целесообразности их существования в нашей стране.

Методы исследования. В процессе написания статьи были использованы общенаучные методы, метод сравнения, анализа и синтеза.

Результаты исследования. Негосударственные пенсионные фонды способствуют трансформации потоков денежных ресурсов из формы сбережений и конечных расходов населения в форму инвестиций. Деятельность негосударственных пенсионных фондов происходит в изменяющихся условиях рыночной среды, в связи с чем фонды постоянно модифицируют свою деятельность, адаптируясь к изменениям. Это, в свою очередь, вызывает потребность в пересмотре подходов к формированию законодательных основ деятельности фондов.

Ключевые слова: негосударственные пенсионные фонды, государственное регулирование, инвестиционный портфель, социально-экономическое развитие, пенсионная система, инфляционные процессы.

Private pension funds are non-profit organizations to ensure the citizens payments additional to basic pensions on the basis of voluntary participation, promoting investment activities and financial markets. Therefore, their effective functioning is the basis for the development of the economy in General and the well-being of each citizen individually.

The purpose of the study. To describe and analyse peculiarities of the development of the NPF in Ukraine at the present stage, as well as determination of the main advantages and disadvantages, the appropriateness of their existence in our country.

Research methods. In the process of writing of this article were used General scientific methods, the method of comparison, analysis and synthesis.

The results of the study. Private pension funds contribute to the transformation of the flows of financial resources from the form of savings and final costs of the population in the form of investment. The activities of non-state pension funds is happening in a changing market environment in connection with which funds continually modify their activities, adapting to the changes. This, in turn, causes the need for revision of approaches to formation of legislative fundamentals of the funds.

Keywords: private pension funds, state regulation, investment portfolio, socio-economic development, pension system, inflationary processes.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [4] НПФ є юридичною особою, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у порядку, визначеному законодавством.

Дослідженням наукового напрямку функціонування та розвитку недержавних пенсійних фондів впродовж останніх років займаються такі вітчизняні вчені-економісти, як Бахмач А., Лібанова Е., Сальникова Т., Гладчук О., Терещенко Г., Ткач О., Федоренко А., Школьник І., Якимова А., Ярошенко О. та ін.

Цілком очевидним є те, що розвиток недержавних пенсійних фондів залежить від рівня життя людей, структури їхніх доходів і бажання брати участь у системі недержавного пенсійного забезпечення.

Реалії сьогодення такі, що недержавне пенсійне забезпечення в Україні не є масовим додатковим видом соціальних гарантій працівників, як у більшості розвинених країн. Працевдатне населення практично не виявляє власної ініціативи щодо участі в недержавному пенсійному забезпеченні. Недосконалість законодавчої бази, нерозвиненість організованого ринку цінних паперів, низький рівень фінансової обізнаності населення посилили вплив кризових явищ на діяльність недержавних пенсійних фондів. Захист пенсійних накопичень та їх примноження за рахунок інвестиційного прибутку з метою здійснення майбутніх пенсійних виплат учасникам проводять фінансові установи, які здійснюють управління активами недержавних пенсійних фондів. Саме від того, як працюють ці установи, які будують відносини з фондом і як контролюватимуться, значною мірою залежить спроможність фонду здійснювати пенсійні виплати [3].

Правовий режим утворення та функціонування недержавних пенсійних фондів, як нового виду інституцій, яким держава може делегувати певні функції щодо здійснення державних програм обов'язкового соціального страхування, передбачає таку послідовність кроків зі створення НПФ:

1) створення недержавного пенсійного фонду починається з прийняття рішення зборам засновників-юридичних осіб, яке оформлюється протоколом;

2) розробка Статуту НПФ та пенсійних схем, їх реєстрація в Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг України;

3) державна реєстрація пенсійного фонду. Пенсійний фонд набуває статусу юридичної особи з моменту його державної реєстрації державним реєстратором за місцезнаходженням НПФ та видачі відповідного свідоцтва;

4) отримання довідки в органах статистики про присвоєння пенсійному фонду ідентифікаційного коду за ЄДРПОУ;

5) отримання дозволу в дозвільній системі та виготовлення печатки.

6) реєстрація в податкових органах, яка включає наступні дії:

- необхідно стати на облік як платник податків;

- отримати рішення про включення НПФ до Реєстру неприбуткових організацій (установ);

7) формування ради недержавного пенсійного фонду засновниками.

Кожен член ради повинен мати, крім вищої освіти, ще й кваліфікаційне свідоцтво фахівця з питань діяльності НПФ. Крім того, персональний склад ради обов'язково погоджується з Держфінпослуг;

8) право на провадження діяльності з недержавного пенсійного забезпечення пенсійний фонд набуває тільки після отримання статусу фінансової установи в Держфінпослуг. На підставі позитивного рішення щодо внесення інформації про пенсійний фонд до Реєстру, Держфінпослуг оформляє Свідоцтво, яке отримує новостворений недержавний пенсійний фонд [7].

Якщо розглядати інфраструктуру недержавних пенсійних фондів, то можна виділити таких суб'єктів, як адміністратори, компанії з управління активами, зберігачі активів (комерційні банки), страхові компанії, консультанти та радники з інвестиційних питань, аудитори та органи державного нагляду та контролю. Створення такої розгалуженої мережі інститутів, які займаються обслуговуванням недержавних пенсійних фондів, пов'язане з тим, щоб створити ефективну систему гарантії захисту учасників недержавного пенсійного забезпечення, яка складається з таких елементів [1]: надання ліцензії адміністраторам фондів, компанії з управління активами і банкам-зберігачам здійснюється задля державного контролю професійності цих суб'єктів ще до початку їх роботи з вкладниками громадян; чіткий розподіл активів пенсійного фонду від активів інших учасників недержавного пенсійного забезпечення дозволяє уникати використання активів на непередбачені законодавством цілі у процесі управління ними та збереження пенсійних вкладів при банкрутстві або ліквідації будь-якого учасника системи недержавного пенсійного забезпечення; розподіл функцій, повноважень і відповідальності з управління активами, адміністрування і зберігання активів між різними суб'єктами дозволяє максимально знизити ризик їх змови.

Особливе місце в системі державного регулювання недержавних пенсійних фондів займає регулювання їх інвестиційної діяльності, насамперед, – контроль складу інвестиційного портфеля цих фондів [3].

На сьогоднішній день, головними причинами повільного розвитку НПФ є: низькі доходи; нерозвиненість фондового ринку – брак фінансових інструментів, які гарантували б компенсацію інфляційних процесів, та відсутність реальних інструментів реінвестування пенсійних активів у розвиток підприємств-вкладників; відсутність досвіду практичної роботи – недостатня кількість кваліфікованих кадрів; недостатній професійний і функціональний рівень у роботі НПФ представників супутніх професій; низька поінформованість населення та потенційних підприємств-вкладників про можливості та переваги пенсійної реформи, незнання принципів і цілей діяльності фондів; стереотипи недовіри; складне і дороге програмне забезпечення для обслуговування клієнтів НПФ [1].

В Україні завдання щодо розвитку системи недержавних пенсійних фондів визначається у Комплексній програмі розвитку фінансового сектора України до 2020 року і є одними з основних чинників створення передумов для довгострокового сталого розвитку фінансового сектора [5].

Основними цільовими орієнтирами для більш ефективного функціонування НПФ визначено розроблення підходів з боку НБУ, ФГВФО, НКЦПФР, НКФП щодо захисту пенсійних активів, що розміщені в банках України. Одним із завдань Програми є запровадження на законодавчому рівні до грудня 2019 р. «правила «розумного інвестора» під час управління активами недержавних пенсійних фондів.

Також, відповідно до згаданої Комплексної програми, протягом липня 2015 р. – грудня 2019 р. передбачається запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (2-й рівень пенсійної системи), забезпечення ефективного регулювання та нагляду за суб'єктами накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та порядком формування та використання пенсійних коштів, створення спеціальних «довгих» фінансових інструментів (державних облігацій з дохідністю не нижче рівня інфляції) для інвестування активів накопичувальної пенсійної системи, посилення системи стимулювання роботодавців і працівників до участі в програмах додаткового пенсійного забезпечення та податкового стимулювання участі роботодавців [4].

Піонером ідеї створення регіональних пенсійних фондів в Україні виступила компанія з управління активами ПрАТ «КІНТО», яка заснувала низку НПФ з регіональною орієнтацією: НПФ «Черкаси» (м. Черкаси), НПФ «Івано-Франківськ» (м. Івано-Франківськ), НПФ «Слобожанський капітал» (м. Куп'янськ) тощо [7]. На жаль, через розгортання фінансової кризи, зміну системи влади у країні та втрату підтримки від органів місцевої влади вивести ці фінансові установи на задовільний функціональний рівень так і не

вдалося, і їх довелося ліквідувати як такі, що не вийшли на мінімальні обсяги пенсійних активів.

Як приклад успішно функціонуючого регіонального НПФ, можна розглядати «Перший національний відкритий пенсійний фонд» (2004), створений за ініціативою органів місцевої влади міста Одеса. На 31.12.2013 р. вартість пенсійних активів фонду становила 98,035 млн. грн., вартість чистих активів – 96,632 млн. грн., кількість учасників – 53 630 осіб [8]. За рішенням ОМС внески до НПФ на користь працівників бюджетної сфери початково сплачувалися за рахунок частини коштів місцевого бюджету, призначених для утримання таких установ. Пізніше, внаслідок погіршення фінансового стану в умовах кризи, місцева влада була змушена відмовитись від цього заходу.

На тлі відносно високих як для України абсолютних показників діяльності цього НПФ структура його інвестиційного портфеля могла би бути кращою з погляду її наближення до потреб соціально-економічного розвитку регіону. На звітну дату в портфелі НПФ домінували банківські депозити, які становили 46,4% загальної вартості пенсійних активів, та облігації підприємств – 37,7%, інвестиційна нерухомість становила 7,8%, банківські метали – 3,1%, тоді як акції українських емітентів становили лише 0,17%, що можна пояснити кризовим станом фондового ринку України, і зовсім відсутні інвестиції в облігації місцевої позики. Отже практично цей фонд відійшов від концепції муніципального фонду і діє як всеукраїнський.

Дещо пізніше (2006 р.) в Україні було зареєстровано сімейство регіональних НПФ з об'єднавчою назвою «Резерв...»: «Чорноморський резерв», «Резерв Тернопільщини», «Резерв Рівненщини», «Столичний резерв», «Резерв Запоріжжя», «Резерв Слобожанщини», активами яких управляла компанія з управління активами «Національний резерв». Сукупна вартість пенсійних активів цих фондів на 31.08.2014 р. становила 4 337 691 грн. [9, с. 67].

Найбільший з них – «Резерв Рівненщини» (2 649 грн. «чистих» активів) мав таку структуру пенсійного портфеля: ОВДП – 44% загальної вартості пенсійних активів; депозити – 26%; корпоративні облігації – 15%; акції – 4%; муніципальні облігації – 4%. На жаль, конкретні об'єкти інвестування цього фонду не пов'язані з емітентами цінних паперів походженням з Рівненської області, і незадовільно виглядають інвестиції в муніципальні облігації та в акції українських емітентів.

Із складу та структури портфелю цих НПФ видно, що хоча ці пенсійні фонди і були початково створені як регіональні фінансові установи, однак свою інвестиційну політику так і не підпорядковували цілям фінансування місцевого розвитку і здійснювали розміщення пенсійних коштів на ринку цінних паперів України, не обмежуючись відповідним регіоном.

Ураховуючи, що глобальні активи основних світових пенсійних ринків станом на 01.01.2014 р. досягали гігантської суми в 31,980 трлн. дол. США, з яких понад 80% спрямовано на фінансування підприємств реального сектора відповідних країн (акції – 47%, облігації – 34%) [10], залишається сподіватися, що позитивний міжнародний досвід розвитку накопичувальної пенсійної системи стане додатковим стимулом до впровадження другого рівня пенсійної системи в Україні та використання її можливостей як потужного джерела інвестиційних ресурсів для фінансування економіки в цілому та місцевого господарства зокрема.

Висновки. Розвиток та функціонування НПФ є перспективним напрямом у процесі

формування потужного та стабільного інвестиційного ринку в Україні як на мікро-, так і на макrorівнях.

Загальна динаміка розвитку НПФ в Україні свідчить про те, що, хоча й повільними темпами, але дана система пенсійного забезпечення впевнено набуває розвитку в Україні, а відсутність різкого збільшення кількості НПФ можна не тільки пояснити впливом загального кризового стану в національній економічній системі, але також можна сприймати і як позитивний показник, адже це свідчить, що існуючі НПФ є достатньо стійкими та стабільними, аби витримати несприятливі умови як зовнішнього, так і внутрішнього ринку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бачинська О.В., Кравчук О.М. Роль недержавних пенсійних фондів у системі пенсійного забезпечення – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2010_2_2/177-182.pdf.
2. Доценко І.О. Місце і роль недержавних пенсійних фондів в системі пенсійного забезпечення – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/pdf>.
3. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» № 1057-15; станом на 20.07.2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.
4. Козарезенко Л.В. Роль недержавних пенсійних фондів та компаній зі страхування життя в розвитку людського потенціалу – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.business-inform.net/pdf/2016/2_0/319_328.pdf.
5. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>.
6. Мисник Т.Г. Практика створення та функціонування недержавних пенсійних фондів – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2010/01/149.pdf>.
7. Офіційний сайт Компанії з управління активами ПрАТ «Національний резерв» – [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.reserve-am.com.ua/>.
8. Офіційний сайт Першого національного відкритого пенсійного фонду – [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.lnrf.com.ua/>.
9. Розвиток бюджетної децентралізації в Україні: наукова доповідь / за ред. д-ра екон. Наук І.О. Луніної; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К., 2016. – 70 с.
10. Global Pension Assets Study 2013 – [Електронний ресурс] // Towers Watson. – Доступний з: <http://www.towerswatson.com/>.